

DITLHOTLO MABAPI LE TŠWETŠOPELE YA POLELO YA GAE

Mongwadi wa Athikele: Malehu G Lamola

Leloko la PanSALB (NLB Sesotho sa Leboa)

Tšatšikgwedi: 18 Lewedi 2020

Nomoro ya Kgokagano: sele 0828509110

Emeile : lamolam@univen.ac.za

Polelo ke tsela yeo batho ba e šomišago go tšweletša dikgopolo, maikutlo le dinyakwa ka mokgwa woo o kwešišagalago. Ngugi wa Thiongo'o (1993) o šomiša leba la tshwantšhišo go hlaloša polelo. O re polelo ke seipone seo se šupetšago motho seo a lego sona. Tlhathollo ya seswantšho se e laetša gore polelo, bjalo ka seipone, e kgontšha baboledi ba yona go ipona le go itekola gomme ba kgona go swaya le go lokiša mo go fošagetšego. Ka mantšu a mangwe, kgopolo ye ya Ngungi e hlaloša gore polelo e re thuša go itebeledišiša, le go ipeakanya ka ge e laetša seo re lego sona; boitshwaro, boikamogelo bjalo ka setšhaba. Polelo e huetša ka tsela ye motho a gopolago ka gona, le ka tsela yeo a bonago lefase ka gona, ka lebaka leo, motho o nyaka polelo gore a kgone go nagana le go kgokagana le ba bangwe gabonolo.

Ditlhohlo tša tšwetšopele le tšhomišo ya dipolelo tša Babaso, e sa le tše mmalwa. Potšišo ke gore, naa baboledi ba polelo ya Sesotho sa Leboa ba bapala karolo efe go netefatša gore polelo ya bona e ba maamong a tee le dipolelo tša seAfrikanse le Seisimane, tšeo le lehono di sa šomišwago ka boati, kudu mo mererong ya tša kgwebo. Ge Basotho ba Leboa ba sešo ba lemoga gore polelo ya gae e bohlokwa kudu pele go ka ithutwa dipolelo tša batho ba merafe ye mengwe, gona ntwala ya go lwela go bea dipolelo tša rena maamong a godimo, e sa le kgole le go fela. Bana ba thari ye ntsho ba lahlegelwa ke maleme a bona a gae. Go bolela ke diphšišamare fela. Ngwana wa mosetsana goba mošemane ge a fiwa sebaka sa go bala tša bophelo bja mohu ka letšatši la poloko, go bala ke go konkoretša, goba go kenkeretša nke motho ke kgogo. Go balwa Sesotho sa Leboa ka segalo sa Seisimane.

Ka gare ga sengwalwa sa gagwe seo se tšweleditšwego kuranteng ya Sowetan yeo hlogotaba e lego *"Speaking English is not a Mark of Intelligence"*, Mashele (2016) o tladitše kgopolo ye e tšweleditšwego ka godimo ka go laetša go se kgotsofatšwe ke ka tsela yeo baboledi ba dipolelo tša Babaso ka mo Afrika-Borwa ba lebelelago

dipolelo tša bona tša gae ka gona. Mashele (2016) o be a belaetšwa ke lebelo leo polelo ya Seisimane e bego e phagamišwa ka gona le go meletlo yeo maloko a gona a lego diperesente tše 100 tša baboleli ba polelo ya seAfrika dikgobokanong tša go swana le dikerekeng, mahung le meletlong ya dikapešo. Mashele (2016) o laeditše sešupo ka poloko yeo a bego a le go yona, yeo baboleli bohle ba bego ba bolela Xitsonga fela. Le ge go le bjalo, lenaneotshepedišo ka moka le be le sepetšwa ka Seisimane eupša go se na le motho o tee yoo a bego a bolela Seisimane. Se, e bile tlhobaboroko go yena ka ge a kwešišitše gore go tšeelwa fase ga polelo ya seAfrika, mola go phagamišwa polelo ya sekoloniale e bile e bonwa bjalo ka seka sa go rutega, e sego polelo yeo e nago le khuetšompe go polelo ya bobona. Go ya ka Mashele, batho ba bangwe ba sa lebelela dipolelo tša bona ka leihlo la Seisimane. Ge go šetšwe go khošwe gona, ba šitwa ke go bala, go bolela le ge e le gona go hlaboša mantšu a dipolelo tša bona ka mokgwa wa maleba, ba ikaketša gore ba tseba polelo ya Seisimane kudu, yeo le yona ba e šaetšago.

Bontši bja Basotho ba Leboa, kudu baswa ba atiša go šomiša polelotšhiedišano le maadingwa ge ba bolela. Se se hlobaetšago ke gore polelotšhiedišano e šomišwa kudu mo e feleletšago e timeletša tlotlontšu ya polelo ya bobona. Lefoko la polelo ya Sesotho sa Leboa ga le bolelwe go tšwa mathomong go fihla mafelelong le sa tswakwa ka lentšwana goba mantšwana a Sekgowa, mohlala: *Baswa ba today ga ba sa respecta batswadi*- sebakeng sa, Baswa ba lehono ga ba sa hlompha batswadi. Se sengwe sa go hlola bothata bjo ke tšhomišo ya kgokaganoleago yeo e sa fego dipolelo tša bathobaso sebaka sa go gola. Ge motho a ngwala molaetša ka polelo ya Sesotho sa Leboa, o kgotla lereo le itšego, gwa tšwelela mongwalo wo o fošagetšego wa lona, gomme a fetša ka go tšea sephetho sa go šomiša polelo ya Sesimane.

Tšhomišo ya maadingwa le mo mareong ao polelo ya rena e nago le ona, le yona ke tlhobaboroko. Ke dumelelana le mmolelwana wa gore polelo ga e eme felo gotee, e a fetoga goba ya gola ka fase ga mabaka a go fapafapana. Seo ke gananago le sona ke kgopolo ya go lahla mantšupolelo ao re nago le ona ka Sesotho sa Leboa, mo sebakeng sa ona ra šomiša maadingwa. Lekopanyi le, **mara**, ke leadingwa la lereo la Seafrikanse la “**maar**”, leo gabjale le šomišwago ka boati ka mo polelong ya Sesotho

sa Leboa, le ge go na le mareo a maleba a polelo ya rena e lego **eupša** le **feela**. Go se go ye kae mareo a, a tla be a felelwa ke mošomo ge re sa hlokomele.

Ka diyunibesithing, baithuti ba tšeelwa fase ge ba ingwadišetša go ithuta maleme a bona a gae, gare ga tše dingwe tša dikhoso tša bona. Baithuti ba bangwe bao ba ithutelago dithuto tša Saense ba nyenyefatša bao ba dirago dithuto tša maleme. Na e ka ba leina le la “Thutomahlale” le na le khuetšo go dikhuduego tša baithuti? Ba ipona ba hlalefile, ba re ba dira dithuto tše bohlokwa kudu go feta bao ba dirago thuto tša maleme. O tla kwa moithuti a botšitša moithutikayena yo a dirago thuto ya Sepedi a re: “O tlo dira eng ka Sepedi sa Sepedipedi?”. Bafahloši ba dithuto tša dipolelo tšeo ba swaragane le bothata bja go sokolla megopolo ya baithuti bao mabapi le se, gape le go hlohleletša baithuti ba ba dirago dipolelo go se nolege moko ka tšeo di bolelwago ka ge baboledi bao ba boledišwa ke go se tsebe.

Go bjalo le dikolong tše phagamego. Dithuto tša maleme a gae di fiwa dibaka tša morago ga matena, mola tša Saense le tša Mmetse di rutwa e sa le mesong. Barutiši bao ba rutago dithuto tša maleme ba fogohletša diropeng, sello ke se tee, “Re fiwa dipaka morago ga matena, mola bana ba lapile”. Dithuto di swanetše go fiwa dipaka tša go swana ka gore ga go thuto yeo e sego bohlokwa. Polelo ye nngwe le ye nngwe e na le saense ka gare, ka fao, thuto ya maleme le yona e bohlokwa. Thutomedumo e bohlokwa kudu, go ruta barutwana ka tlhabošo le mafelokwagatšo a medumo. Tlhotlo ye kgolo mabapi le se, ke ge re bona Kgoro ya Thuto ya Motheo e ntšhitše thutomedumo ka gare ga lenaneothuto la dikereiti 10-12. Ge baithuti ba tšwetša pele dithuto tša maleme, ba kopana le thuto ya thutamedumo la mathomo ge ba fihla dithutong tša maemo a godimo.

Kgonthe ya taba ke gore, ge baboledi ba ka bapala karolo ya bona mabapi le polelo, gona ntwaga go fetolela dipolelo tša gaborena go ba dipolelo tša go ithuta le go ruta, e tla fenywa.